

JAKAB ELEK SZABADSÁGHARCZUNK TÖRTÉNETÉHEZ

Az unió

Vidáman derült fel Kolozsvárra 1848. május 30-dika... Harminczkét éve már, dicső napjait élte e város diadalmas csatáknak s nagy történeteknek... Wardener futása, a város ostromállapotból fölszabadítása karácsony szombatján, midőn a Vilmos- és Kossuth-buszárok az ablakokból camelia- és nemzeti szalagrózsaső öntötte el, Nagy-Szeben és Budavár bevétele, ama napok, midőn hölgyei sziveik igaz tisztelete mellett gazdagon himzett nyeregtakarót vittek Osztrolenka s piski-i hid hőse elé s a férfivilág az erdélyi főhadsereg bajnok fővezére előtt lélekben meghajolva, keleti drága kövekkel s gyöngyökkel kirakott, arany diszmetsetü ősi Rákóczy-kardot; a ki a leigázott Erdélyt, a magyar korona ezen drága gyémántját annak visszaadta, Magyarországnak önvédelmi hadserege szervezésére s 1849-ki dicsőséges hadjáratának végrehajtására időt szerzett s nemes versenyöszönt ébresztett, és a kit a székelység édes atyjaként tisztelve «Bem apó»-nak nevezett. Volt idő elmélkedésre és meghiggadásra, kerülöm a költői szavakat és phantazia nyelvét, számot vetek magammal s a mit kimondok, annak minden következményével, és mégis előtör vénülő szivemből ama vallomás: Óh, ti 1848–49-ki idők! oh, ti magyar parlamenti s csatateri hősök, félistenek!

Nem, Kolozsvárnak talán soha nem voltak ilyen napjai!

Magyarország ezer éves történetébe a legragyogóbb lapok egyike e városban lőn beírva. Nagy-Váradon 1538. a magyar királyság szerződésszerűleg osztozkodó királyok által kétfelé vált, Kolozsvárat három század után a nemzet szabadon s lelkesedve nyilvánult akarata, királyi jóváhagyással, törvény

által ismét egyesítette. Üdv neked kies magyar Athenae, én édes második hazám! nagy a multban, dicső ama dicsőséges években! Mély alapu s izmos gyökerü a te műveltséged, megronthatatlan erővel. Üdv neked hivek s szabad férfiak és hölgyek hazája!

Erdély multja ismerői ismerik Kolozsvár és Nagy-Szeben politikai antagonismusát. Az első a magyar királyság és alkotmánya, szabad szellem s ép és legyőzhetlenül erős nemzeti érzés megtestesülése, az utolsó az osztrák egységesség, a militarismus és burocratai önkényuralom képviselője és barátja, menhelye és őrbástyája századok óta. A mely országgyűléseket Szebenben tartott Erdély 1690. óta, sötét lap az ország történetében, mely nem egyszer gyászszal, a nemzeti jogok és alkotmány pusztuló romjaival van jelölve, melyeket Kolozsváratt, azok tényein halottaiból föltámadó politikai és jogélet egészséges színe és kinyomata látszik – azokra büszke a magyar önérzet s felvidul az emlékezés. Midőn az ország főkormányzéke Nagy-Szebenben volt, absolutismus tartotta kezében a kormány rudját, midőn Kolozsváratt, a törvényesség és alkotmány; Nagy-Szebenben hozattak Erdély boldogtalan és félszeg törvényei a mult század utolsó tizedéig, Kolozsváratt az 1791–92-kiek. Kolozsváratt voltak az 1834-ki nemzetfölrázó s az 1841–46–47-ki, politikai érettségre vezető, Nagy-Szebenben az 1837-ki megfélemlítő, Kolozsváratt az 1848-ki korszakalkotó országgyűlések. A mi Magyarországon Debreczen, most Budapest és Zágráb, az a régi Erdélyben Kolozsvár és Nagy-Szeben!

Ez a valódi politikai indoka és kulcsa ama ténynek: miért hivatott egybe az 1848-ki erdélyi Unio-országgyűlés Kolozsvárra.

Már elteltek volt az országgyűlés megnyitásával járó május 29-iki ünnepélyek. Az országgyűlés tagjai nagy számban jelentek meg, sokan serdülő fiaikat is elhozták, hogy lássák meg s véssék emlékökbe a nagy történendőket. Eljött a vármegyék és Székelyföld birtokos értelmiségének is egy szép contingense – magva, disze és fenntartója az erdélyi magyarságnak – csak közérdekeltségből, hogy tanuja legyen a kitörő nemzeti öröme. A város fény- és örömrában uszott. Háromszinű lobogó lengett – mint egy május-ünnepen a rakpartok és kikötők tengernyi hajóárboczán és vitorláin, mint egy ujonnan kizöldült s virágzó fában gazdag fiatalos erdő – az egész városon, kunyhóban és palotában, háromszinű virágcsoportozatok éke-

sítették az ablakokat s a függönyredők között ki-kinéző hölgyek fejét háromszinű kokárdák és szalagsokrok; hasonló toll, szalagsokor és Unió-feliratu kokárda volt a férfiak mellén és fővegén, a kardok markolatján és a napernyőken, a kocsisok kalapján és a lovak gyepplőszárán; jó kedvű volt a cselédség, s az ostor háromszinti selyemcsapója is pajzánabbul pattogott. Magyar ruhaviselet divott mindenütt, magyar volt a társalgás nyelve, magyar kedv s vidámság sugárzott minden arczon. A fiak háromszinű pipere- és divattárgyakkal udvaroltak a hölgyeknek, ezek háromszinű virágsokrokkal és bokrétával, nemzeti szinti kokárdák, lobogók, látogatási jegyek s Petőfy «Talpra magyar!» dala miniature lenyomatban százanként forogtak az ifjuság között. Serdülő hajadonok Unio-érmének kívánták tudni imádóikat s katonásdit játszó kis gyerekek csatát vívtak egymással szintén az Unioért. A ki az uton mással találkozott, éltette az «Unio»-t, a ki megérkezett vagy eltávozott, azt üdvözölte vagy kérdezősködött felőle. A háztulajdonosok a náluk szállásoló követeket igyekeztek megnyerni, a hirlapok azzal töltötték el hasábjait, a főtanodák ifjuságai arról társalogtak, a polgárság és iparos osztály uton-utfélen lelkesülten szólott róla, a templomi szónokok imáikba szőtték, buzdító beszédek tartottak hallgatóik előtt róla; ez volt a nyilvános és magánbeszélgetés köztárgya, ez dobogtatta a sziveket s elfoglalt minden elmét. «Mi lesz a holnapi napon? Mit fognak mondani a szászok? Mit tesznek a románok? Megtartják-e az előértekezleten nyilvánult békülékeny érzületöket? Mily magatartást követ a királyi biztos? Teljesül-e a magyar nemzet vágya? Fog-e érdeklődni a katonaság, mely tekintélyes számban volt Kolozsvárat ? Föllép-e nyilván a reakció? Mer-e szembeszállani valaki vagy valami e roppant mérvűvé vált Unio-áramlattal?» Ezek a kérdések töltötték be, ezek az aggodalmak szorongatták a kebleket.

A magyarságnak – oh mi dicsőséges momentum ez nemzeti életünkben! – kivétel nélkül egy volt érzése, nézete s törekvés célja – az Unio. A szász lapokban olvastuk akkor, hogy a gyűlés napján csoportok jártak volna az utcákon, fenhangon kiáltva : «Unio vagy halál!» Ez nem igaz. Sem egyesek, sem csoportok ezt nem tették. Fáklyás menetek alkalmával a falakra felmázolva ilyet láttam, de ezt is korábbi időben. Eféle szokott történni mindenütt. Egyes tulzók vagy dévajkodni szeretők firkálnak falra hasonlókat, elkiáltnak egyes, inkább őket megbélyegző, mint az illetőket s kivált egy egész

országot compromittálni minősült szókat; de azt komolyan s a közhangulat nyilvánulásának venni józan ítélettel nem lehet. Csak az a tény, hogy a békés, loyális izgatás és rábeszélés ez irányban bámulatos mérvű volt. Ezt tagadni nem lehet s nincs is miért. Ezt tenni oly ügy mellett, melynek üdvös-voltáról meg vagyunk győződve, nálunk mint alkotmányos nemzetnél mindig szabad volt, szabad most s a mig magyarok leszünk, szabad is fog maradni mindenha.

Már a gyűlésnek május 29-én megnyílása előtt az volt az ország vezérférfiai közt a megállapodás, hogy e tárgy az előértekezleten, mit akkor «nemzeti gyűlés»-nek neveztek, vitatassék meg; ha valakinek egyénileg, vagy valamely nemzetiségnek együttesen van észrevétele, ellenvetése, aggálya vagy óhaja, fejezzék ki, hallgassák meg, méltányolják vagy meggyőző okokkal enyésztessek el, a nyilvános közülésben időrabló, tanácskozás-nyújtó s tán a kedélyekre ingerlőleg ható vitatkozás róla ne legyen; vigyenek be kész törvényjavaslatot, a vezérszónok terjeszse elé, kérje felolvasását s ha a többség rajta megnyugszik, így, ha mind megnyugosznak, egy értelemmel emeltessék határozattá. Ha felszólalás lesz, a vezérszónok békés hangulatban, őszinte szabadelvűséggel, kiengesztelő módon s rokonszenvesen világosítsa fel a dolgot, nyugtassa meg a felszólalót s birja a közhangulat és közvélemény előtti meghódolásra, kihívást, támadó modort vagy sértő kifejezéseket kerülve, hogy a nagy országos tény az ország törvényhozó testületének a lehetőségig teljes egyetértésével, a szívek békéjének, a kedélyek nyugalmanak megháborítása nélkül jöjjön létre... Az országgyűlés vezére most ismét Wesselényi volt, mint 1834-ben, de most nem az a Herkules-alak, nem az a Sámson-erőkinyomat, de egy elhizott, elkomorult, talpig fekete magyar diszruhába öltözött világtalan óriás! társai voltak a vén gróf Bethlen János, ez a mély hazaszeretetű, angol vérű és ildomu magyar Palmerston, b. Kemény Dénes, ez a menydörgő s Szász Károly, az éles analyzáló eszű s szétzuzó logikájú szónok!

Mintha menyegzőre készült volna, oly derült, tiszta, mosolygó volt Kolozsvár ábrázata: utcáin hömpölygött a nép, a jókedv hangján beszélgetve diszöltönyös város-szolgák jártak fel és alá; a redoute előtt, hol az országgyűlés tartatott, sorfalakat képezett a várakozó közönség. Tíz óra felé gyűlni kezdettek a követek és királyi hivatalosok: gazdag zsinórzatú atillák selyem és bársony menték, kövekkel diszitett forgós csalmák, rajtuk széltől ingatott fejér kócsagtoll, ősi-kardok s

ezüst és arany sarkantyús csizma volt díszöltönyük, mintha királyát várná a magyar, kívül oly élénk, mintha mulatni, kedélye oly emelkedett, mintha ünnepelni akarna; hangulatának komolysága s a megjelenés méltósága árulja el csak, hogy törvényhozásra gyülekezik. Mikor népszerű szónok vagy szabad-elvű szász követ jött, mikor Lemény püspököt megérkezni látták, harsogó «éljen» fogadta, mely mint a haraszt a futó tűz, úgy ment végig az utcák tarka sokaságán. Egymásután hamar eljöttek a gazdag főurak, a kir. főkormányzók tagjainak hintós és huszáros fogatai, az országgyűlés elnöke s végre a kormányzó, gróf Teleki József... Kelet országai szebbet nem mutatnak, a ruha festői pompája élénkebb hatást nem kelt, mint midőn 100–200 magyar törvényhozót a nemzeti viselet ezen pazar elegantiájában egymást felülmulni látja a szem.

A nemzeti gyűlést a magyarok és székelyek külön, a szászok is külön tartották, hasonlóul az anyaország kerületi gyűléseihez. A kérdések előbb itt vitattak meg a pártok által s a létrejött megállapodás adott irányt az országos ülési tárgyalásnak. Hét pontja volt a kir. előterjesztéseknek: 1. és 2-ik, két sarkalatos hivatalnok választás utján betöltése; 3., az Unio; 4., az urbéresok sorsának mielőbb s minden módon könnyítése; 5., a közterhek egyformán viselése; 6., a szabadsajtó szabályozása. Emlékezzünk az olvasó, hogy a 3. 4. 5. 7. pontot a kormányzó ajánlta, felhívás következtében, a felségnek, az 1. 2. és 6. pontot az udvari kancellária, illetőleg a felség az országgyűlésnek. Így élt kezdeményezési jogával a törvényhozás két tényezője. Mindenik nemzet megtartotta előleges külön és együttes gyűléseit, hosszas vita, egymás fölvilágosítása, sok rábeszélés és kérés után mindenki tudta, hogy az Uniot a szászok elvben, a magyarok teljesen s fentartások nélkül közegyetértéssel fogadják el. Az ülés késő éjig tartott, csöndben és viharral váltakozva. Az így létre jött megállapodás értelmében az ügy másnap, május 30-án d. e. 10 órakor nyilvános országos ülés elé került. A fejedelem kötelességévé tette a kormányzónak, hogy személyesen legyen jelen a nagy fontosságú tárgyalásokon s bölcsességét és loyálisát az uralkodóház és ország közjává érvényesíteni igyekezzék. A kormányzó meg is jelent a kir. kormányzók kíséretében s a tanácskozás sorrendjéről a vita elkezdődött. A kk. és rr. a három első pontot oly benső egybeköttetésben állónak látták, s a 3-ikat oly döntőnek, hogy az a másképp sorsát is elhatározza. Első helyre tüzetett ki tehát rövid vita után a 3-ik pont s a dolog egyszerűsítése és gyorsítása

végett felolvastatott a kész Unio-törvényjavaslat. A mint az ítélmester olvasáshoz kezdett, elkezdődött az «éljen»-kiáltás «éljen az Unio,» «éljen Magyarország,» «éljen Magyarország és Erdély,» «éljen az egyesült Magyarország!» Így folyt ez a törvényjavaslat szakaszai közt többször megújulva, vége felé oly általános és lelkesült, sőt viharos «éljen»-zés ragadta meg perczekig tartólag az egész országgyűlést – törvényhozót és hallgatóságot egyiránt – hogy ehhez hasonló Erdély törvényhozási termeiben aligha volt valaha. Mint előre látható volt, a megyék és székelek – követek és királyi hivatalosok kivétel nélkül – egy szívvvel és lélekkel kitörő örömmel fogadván el; Brassó vidék követe Róth Illés így nyilatkozott: «Megtekintvén, hogy a magyar és székely nemzet Erdélynek Magyarországgal egyesülését nemcsak közönséges szótöbbséggel, hanem a leglelkesebb, legihletettebb egyetértéssel, leghőbb nemzeti ohajtásuknak ünnepélyesen nyilvánították; fontolóra vevén továbbá azt, hogy ez értelemben a jelen országgyűlés által hozandó törvényjavaslat csakis Ő felsége, szeretett fejedelmünk és királyunk, ki egyszersmind osztrák császár, kegyes helybenhagyásával, mindnyájunkat kötelező törvénynyé váland; végre azon kötelezőszabta tekintetből, hogy Erdély a fennálló alaptörvények szerint Magyarország koronája kétségtelen tagja, küldői nevében, a Pragmatica Sanctio fenmaradásával létrehozandó Uniót Magyarországgal pártolja; fentartja azonban magának, hogy az Unió mikénti végrehajtására kinevezendő országos bizottság kebelében és a magyarországi közös országgyűlésen a szász nemzet törvényeken alapuló jogai, nemzetisége, anyanyelve, politikai területe épentartása iránt kívánatait egy Emlékiratban előterjeszthesse s egyszersmind azoknak méltányos tekintetbe vételét reméli.»

Ezen nyilatkozatot a jelen volt szász törvényhatóságok követei valamennyien pártolták s különösen és legelőbb Schmidt Konrád nagy-szebeni követ és társa, s kérésökre az szó szerint jegyzőkönyvbe igtattatott. Ellennyilatkozat semmi oldalról nem történt.

Én e gyűlésnek két különösb momentumát tartom megjegyzendőnek; az egyik Róth Illés és Schmidt Konrád s a többi szász követek pártoló nyilatkozata; a másik, midőn Lemény püspököt mint Unió-barátot, az országgyűlés meg-«éljen»-ezte. Mindhárom férfin látszott a bensőjükben végbemenő nagy lelki tusakodás. Nemzetök künn az országban határozottan ellene volt, hirlapjaik óvták őket, túlzóik fenyegették, sőt előre átkoz-

ták azért, a miért ők itt a terem hangulatával szemben s ennek a megdöbbenő hatalommal nyilvánuló magyar áramlatnak ellene állani nem bírtak. – Tán szerették volna, tán akartak is, de a tény tény; a felszólalásra kínálkozó törvényes alkalom elmúlt a nélkül, hogy a kimondott egyesülés ellen valaki csak egy ellenző ígét is hangoztatott volna.

Nem csoda. Száz meg száz szem tekintett a teremben rájuk izgatott figyelemmel, vitára készen lesve az ajkaikról ellebbenő szót; künn egy, a hazafiság enthusiasmusában föllengő város 20,000 lakosa csaknem lázas kíváncsiságtól égve várta a jó vagy rossz hírrel vendégszerető hajlékaikba érkezőket. Ha ellene szólnak az Uniónak – úgy gondolkozhattak – bizonyos, hogy meg nem gátolják; de az is bizonyos, hogy az egész város, sőt országgyűlés ellenszenvét költik maguk iránt; de ha nem szólnak ellene, hanem jogfentartással élve, az időre és felsőbb hatalmakra bizzák a további fejleményeket, nem bizonyos, hogy a magyarok országegyesítési szándékukat érvényesíteni végképen képesek lesznek. Nehéz helyzet! Ők az utóbbira határozták el magukat, az Unióba beleegyeztek, vezérszónokuk beszédét oly hosszú és viharos «éljen» követte, mely az ajtókon és ablakokon kihatott a várakozó népre, ott is harsány «éljen» rázta meg a léget, mely végig ment az egész belmonostor-utczán: «éljen az Unió», «éljen Roth», «éljen Schmidt Konrád», «éljen püspök Lemény!» – ez volt a csaknem általános éljenzés és zaj megkülönböztethető része. Midőn a kormányzó, mint országgyűlési elnök az Unió-törvény egyhangú elfogadását határozatul kimondotta, ismét megújult az s több percz tölt el, míg a teremben s az utczán künn a lelkesedés égő tüze s tomboló zaja lecsillapult.

Itt látszott meg kristály-tisztán, félreérthetlenül a közvélemény hatalma. Valóban ez hatalom volt. A mérleg egyik serpenyőjében 200 különböző nemzetiségű férfi, de a magyar korona tagja, mint királyi hivatalos, 18 vármegyei és magyar vidéki, 10 székely széki, 32 szabad királyi városi, mezővárosi és taxás helyi követ: együtt 260 országgyűlési tag, a mérleg billentyűjén Magyarország miniszterelnökének, a hatalmas gróf Batthyány Lajosnak keze; a másikban 12 szász kir. hivatalos, 22 követ, együtt 34 országgyűlési tag, 1 román nemzetiségű kir. hivatalos, 4 követ, együtt 5 országgyűlési tag, összesen a két oldalról 39 ellenzékies érdekű, de opportunitási tekintetből a többséghez csatlakozott szavazat. A birtok, műveltség, politikai képesség, hazafiui érdemek, sőt – a mit csak másod-

fontosságúnak tartok – maga a születés e roppant súlyával nem volt kétes a győzelem. Nem jött rá sor, nem volt szükség az erők megmérkőzésére. Az ég mosolygó derüje látszott visszautákrózódni az arczokon. Ugy tetszett, mintha a béke nemtője szállott volna az országgyűlési teremben a kies országra s az otthon háborgó nemzetiségek itt levő képviselőikben egymással egy perczre mintha kibékültek volna. Testvérileg szorított kezét főúr és nemes, ez és a polgár, magyar és nem-magyar: sokan megölelték egymást, nem egy könnyezett örömeiben; barátságosan beszélgetve tértek haza az országgyűlési tagok, otthon mindenkit nyájas szeretettel fogadtak, gazdagon megvendégeltek, a nép örömujjongva távozott szét...

Az ülés délután folytattatott. Az Unió részletei iránt a magyar kir. miniszterium felvilágosítása végett bizottság neveztetett ki, melynek tagjai közt volt 19 különböző eredetű magyar, 4 szász, 3 román t. i. a két püspök és egy világi férfi, a derék Boheczel Sándor, hátszegi képviselő. Ságuna püspököt mint királyi hivatalost már az országgyűlésre meg akarta hivatni a kormányzó, de – a mint az udvarral folytatott levelezése mutatja – a királynak ez időben Bécsből távolléte miatt nem eszközölhette ki; most azonban – a formákat mellőzve – az Unió-bizottságba közakarattal beválasztatott, az oláh népre való jótékony befolyása reményében, mit ő hálás köszönettel fogadott, s annak munkálkodásaiban szorgalmasan részt is vett.

Még azon nap a megállapított Unió-törvényiszöveg hitelesítettén: egy példányban a szokott módon felsőbb helyre juttatás végett a kir. biztoshoz küldetett át, ki annak ő felsége elébe késelem nélkül fölterjesztését ígerte, egyszersmind pedig egy másik példánynak a székvárosából Innsbruckba távozott királyhoz személyesen elvívására követek választattak, azon utasítással, hogy a magyar fővárosban a magyar kir. miniszterelnöknél magukat jelentsék s a törvénycikk megerősítésének kieszközlésében hathatós pártfogásra az országgyűlés nevében kérik meg.

A kormányzó ugyan azon napról jelentette a bevégzett tény a fejedelemnek. «A felséged kegyes engedélyével egybehívott erdélyi országgyűlés máj. 30-ki ülésében Erdélynek Magyarországgal egyesülése fontos kérdését, mint 3-ik királyi előterjesztést a két első ponttal kapcsolatban tárgyalta, s azt az idő komoly eseményeinek megfontolása után, melyek e fejedelemséget is veszélylyel fenyegetik, melynek tehát a leg-hathatósbb védelemre van szüksége, ami csak a nemzeti egység-

ben s ezen egységnek tudatában található, ezt pedig csak az erő és biztonság érzete képes megadni: oly egyetértőleg fogadta el és határozta meg, hogy az ellen elvileg az egészen tele volt országgyűlési teremben egyetlen hang sem hallatszott, s csak a végrehajtás módjára és természetére vonatkozólag nyilvánították némely követek saját véleményöket. Ezen, az ország legfőbb alkotmányos szerve által az oly hón ohajtott Unio iránt ily kétségbevonhatlanul nyilvánult közhangulatot tekintve véve, azt hiszem, nem hibázom, sőt felséged leghivebb államszolgájának tisztét teljesítem, ha egyenesen és nyíltan megvallom, hogy ez országban a nyugalom és béke csak úgy tartható fenn, ha felséged az ország ezen kifejezett ohajtását teljesítvén, a felterjesztendő Unio-törvényjavaslatot legkegyelmesebben megerősíteni méltóztatik. Felséged iránti legszentebb kötelességem érzetében bátorodom ezen kérésem méltatását felséged bölcsességétől a legmélyebb bizalommal esedezni.»

Ezután a szászok felhivattak «Emlékiratuk» beadására, hogy az és a balázsfalvi oláh népgyűlés kérvénye együtt tárgyalathassanak, mi a junius 20-ki országos ülésben történvén meg: «az országgyűlés a szászok «Emlékirat»-át irántok való rokonérzettel fogadta s azon meghagyással adta át az Unio tárgyában kinevezett bizottságnak, hogy az igazság, méltányosság és józan országlástan határai között teljes igyekezettel oda munkáljon, hogy azon Emlékirat alapján a miniszterium által egy törvényjavaslat terjesztessék a közelebbi közös törvényhozás elé.» Ezen rokonszenves határozatért Schmidt Konrád meleg szavakban fejezte ki köszönetét: «mivel – ugymond – ez oly tény, mely benne teljes bizalmat ébresztett az iránt, hogy az Unióból származó nagy átalakulás, az iránti minden aggodalmak lecsillapításával s a kedélyek lecsöndesítésével békés uton sikerülend; meggyőződésénél fogva állítja, hogy küldői mint el nem fogult fiai azon nemzetnek, mely ezelőtt hét századdal hivatott be a korona védelmére s ezen kötelességének hiven megfelelt, a mint nemzetiségök és alkotmányos létök fenntartásáért mindent készek feláldozni: úgy elszánt akarattal készek az édes hazánkat bármely oldalról fenyegető veszélyek ellen fegyvert fogni és harcolni s erről a «KK-at és RR-ket biztosította», mely nyilatkozatát 17 társa tette magáévá. Az oláhok kívánatait magában foglaló kérvényekre és «Emlékirat»-ra nézve, melyek között volt a balázsfalvi kérvény is, az országgyűlés ugyan jun. 20-ki ülésében határozatképen kijelentette: «hogy jó és rossz sorsukban századok óta osztozott s ma

velük egyenlő jogokat bíró, egyenlő köteleességek alatt álló polgártársaikat rokonszeretettel kell fölsegíteniök s ügyöket, a hon javát s biztos főnmaradását szem előtt tartva részvétellel venniök. Ezek figyelembe vétele s a KK-nak és RR-nek irántuk való szives érzelme és minden jóra, törvényesre és méltányosra készségük kijelentése mellett meghatározták, hogy az 1848-ki magyarországi törvények által, melyek érvénye az Unió után Erdélyre is kiterjed, ezen polgártársaiknak úgy sérelmeit, mint jogos panaszaiuknak okát elenyésztetve s igazságos óhajtásaikat betöltve látják. Az ezek után még kérelmeikben és «Emlékirat»-ukban foglalt s függőben maradtaknak tekinthető ügyek igazságos és czélszerű elintézése az Erdélyen kívül lakó oláhok, sőt a hon minden más lakóit egyiránt illetvén s az ily ügyek a hon minden lakóinak képviselőiből egybealakulandó közös törvényhozás tárgyait tevén: helytelen lenne itt külön törvény hozásába avatkozni.»

Az Unió-törvény megerősítése Innsbruckban történt 1848. június 10-kén. Érdekesnek tartom megemlíteni, a mit erről nekem, az akkor Bécsből szintén oda a király által meghívott gróf Mikó Imre beszélt. «Engem ő felsége egy politikai combinatio kérdésében parancsolt volt Bécsbe, a lemondott erdélyi kanczellár helyettesítése végett s ez alkalommal köteleességemből folyólag szintén Innsbruckba kellett mennem. Ismerem e törvény-megerősítés nagy nehézségeit. A siker gróf Batthyány vas akaratának műve egészen. Ő birta rá a királyt az aláírásra, ki elébb a vele találkozást is kerülte, később gondolkozási időt kívánt, hogy magát más oldalról is tanácsoltassa. A király engem is megkérdezett, ha szükségesnek s jónak látom-e az uralkodóházra és összbirodalomra nézve a törvényt. Én melegen s meggyőződésből szólottam mellette. Batthyányi nem tágitott. «Ennek felség meg kell lenni – mondá ő. Az erdélyi Unió-törvény folyamánya a magyarországinak. Ettől Magyarország békéje, s felséged trónjának sorsa függ. «Aber lieber Graf Batthyány! gönnen Sie mir doch ein wenig Bedenkezeit – monda tréfásan szemrehányólag a király, de pár percz mulva a törvény alá volt írva...»

A székely nemzetgyűlés

Agyagfalva ős székely falu Udvarhelyszékben a Nagy-Küküllő balpartján, Udvarhelytől nyugat, Székely-Kereszturttól kelet felé 1 mértföldre, határaival érintkeznek é. k. Magyarós, d. k. Bögöz, d. ny. Matisfalva, é. ny. Déézsfalva, lakosai mintegy

700, református; a Foncsika patak metszi át határostul; a tér, melyről szó van, a falutól a Nagy-Küküllő felé északra terül el, rá messzi távoból, mint egy gondolkozó öreg, méltósággal néz le Budvár romja, nyugatról erdőkoszorus magas hegy karaj köríti, mely Nagy-Galambfalvánál a Küküllő folyam szorosában a belső Székelyföldnek mintegy hegykapuját képezi. Itt tartotta nemzeti gyűléseit hajdan a székelység, s jelesen 1506-ban azon legemlékezetesebbet, melyen a király iránti hűségről, s ha az vagy tisztei a székely jogot megsértenék, azok miképen orvoslásáról nemzeti törvényt alkotott. Alkalmul rá az szolgál, hogy II. Ulászló királynak fia (II. Lajos) születvén, adószedőit elküldötte közējök, hogy az általok ilyenkor fizetni szokott örök-adót beszédjék. Ők t. i. más adót nem fizettek, mint mikor a király megkoronáztatott, nősült, nejeinek fia született, minden hatodik ökrüket ajándéku szokták adni; Székely-Vásárhelyre gyűjtötték össze, a király czimerét bélyegző vassal rásütötték, s azt nevezték: Ökørsütésnek. Nem levén már Zsigmond, V. László és Mátyás királynak fiu örököse, a székelyek ez adót szokásból kimentnek vélték és megtagadták. A király Tomori Pál budai lovassági parancsnokát 500 lovassal s megfelelő gyalogsággal küldötte hozzájuk, hogy azt rajtuk végrehajtással is fölvegyék. A székelység Székely-Vásárhelyre ment elébe, megverték s megfutamtították a királyi sereget. Tomori másodsor sokkal nagyobb erővel ment ellenök s őket véres csatában legyőzvé: a király akarata előtt meg kellett hajolniok s adójukat megfizetniük. Ütközet után mind az öt székből nagy sokaság gyűlt össze s Gyergyai Lázár György elnöksége alatt hozták az ugynevezett: Agyagfalvi székely Constitutiókat, melyekben felfogadták s kötelezték magukat: «hogy senki közülök a király, erdélyi vajda, és székelyek ispánja ellen soha pártot ütni, tervezni, e végre köz- vagy részszerénti gyűlést hirdetni, szóval: magának a közhatalom tekintélyét és méltóságát tulajdonítani ne merészelje; Székelyországban többé rablás, fosztogatás, égetés, mások kergetése, házaknak elhagyása, haj- és üstökvonások ne történjenek; a hitetlenség és pártütés közülök egészen számüzesség s a királyi méltóság és tisztviselőinek tekintete csorbát ne szenvedjen; sőt még akkor is, ha azoktól valami hirtelen való háborgatást, károsítást, Székelyországuk szabadságainak megromlását szenvednék, ne pártütéssel álljanak ellen, hanem gyűljenek közönségesen egy helyre, és a megbántott félnek addig, mig a királytól levele érkezik, haladoztató oltalommal és segítséggel legyenek egyenlő

akarattal, hűségöket megtartván s együtt tanakodván, hogy annál jobban ellenállhassanak; királyukat orvoslás végett találják meg és Magyarország segítségéhez folyamodjanak, melynek ők is hivei és tagjai, hogy így Scythiából reájok maradt hívségök a pártütés és árulás szennyétől ezután is mint eddig megvédessék... A ki tehát pártot ütne, arra gyűlést hirdetne, vagy ily szándékaról törvény előtt meggyőzetnék, mint a nemzet-től elszakadt, tisztségét veszítse el, birói székbe be ne vétessék, Székelyországban ne lakhassék, öröksége azonban övéire maradjon, kegyelmet csak a fejedelem adhasson vagy az egész Székelység egyenlő akaratból, minden ingó-bingó marhája kapsira hányassék s maga örök számkivetésbe üzessék. E sors érje a köznép közül pártot ütőket is. Ezen végzés nagyobb erejére jobb kezöket felemelvén, mindnyájan megesküdték...»

E végzésnek két alapeszméje van, 1-ör a nemzetnek királya előtti meghódolása, 2-or meghatározása nemzeti végzésben, hogy sérelmét jövőben nem pártütés, de a királynál együttes kérelmezés útján orvosolja stb. E történeti hirtü helyen gyűlt össze most is a székely nemzet. Októb. 13-ka óta M.-Vásárhelytől, Gyergyó-Ditrótól és Bereczktől Sz.-Udvarhelyig gyalog, lóháton, kocsin és szekeren menő ezer meg ezer utas embertől, kisebb-nagyobb csoportban haladó karavánoktól voltak ellepve az országutak, dombok és halmok, az erdők árny-adó szélei, a források környezete, a faluk és vendégfogadók, mint mikor ezer év előtt a Meotis-tó mellől nyugatnak indultak ősei, mintha Szent István napján egyházi diszmenettel a Szent Anna tava felé húzódná egy egész szék áhitatos népe, zsolosmát, hazafias és harczias dalokat felváltva énekelve. Mikó Mihály és Berde Mózsa elragadtatva beszéltek előttünk e nép szabadságért lelkesülését! Mint ragaszkodik az Unio-hoz és magyar minisztériumhoz, s mennyire kész kardját és életét az új alkotmány védelmére fölládozni! E nép most is az a lelkes, bátor, harczos nép, a mi volt Martinuzi és Csáki István korában, Székely Mózes, Bocskai és Bethlen Gábor fejedelemsége alatt: bizik és hisz s lánggra lobban, fölkél s harczba megy parancsolóinak vagy népszerű embereinek első szavára, a szabadságnak avagy csak említésére is! Midőn a nap a magas Hargita megül előtűnt, 60,000 szabad székelyre vetette ragyogó fényét. A láthatáron köröskörül vékony őszi párákód uszott, az erdők sárguló levelei mintha narancs-szőnyeggel borították volna be a hegyeket, miken a cseresznye- és vadvörtefa piros levelei élénk vörös csikokban huzódtak át; a légben az ökörnyal mint fényháló

himbálózott s a harmatos mezőt őszi fehér-piros kikirics tarka tengere fődte be. Ide gyült össze Csikból és Háromszékről mintegy 15–15, Udvarhelyszékről 20–25, Marosszékről 2–3000-nyi nép és több küldöttség, Aranyosszékről szintén egy népes küldöttség, melyek kijelentették, hogy küldöik ugyan a távolság miatt nagyobb számban a nemzeti ünnepen meg nem jelenhettek, de várják a nemzet parancsait s oda mennek és annyian, a hová és a mennyien rendelve lesznek. A csikiak és háromszékiek közt volt egy-egy gyalog határőr-zászlóalj is, egészen harcckészen – kétezernyi fő, tiszteikkel együtt, erőteljes életkorban, vas testalkotással, könnyű vérü, vidám és kedélyes férfiak, a kik jól élnek és csinosan ruházkodnak; elmetszették a német frakk végét, hogy magyarosabb legyen alakja s csákójukra nemzeti szalagcsokrot tűztek, hogy a sárga-fekete zsinór ne bosszantsa a szemet; fegyverök golyóján halál, szuronyukon megtört a napsugár – Mars hadistenhez hasonló külsejök tiszteletébresztő. A háromszékiek közt volt egy huszárosztály: 302 szép férfi, mind daliás alak, a sujtásos dolmányon s huszáros negéddel félvállra vetett mentéken megakad a szem, csákójukra nemzeti szalag tekerődzik, tisztjeik egyenruháján ezüst s arany paszomán ragyog, játszian szökdel s délczegül ágaskodik velök a kevély paripa. Báró Szentkereszti Zsigmond kapitány vezényelte őket, Háromszék egyik legszebb férfija. Csikból és Háromszékről tartalékosok, nemzetörök, vadászok sok zászlóaljra menő népe s hosszú tömör sorai, ezernyi ezer bajnok férfi, kerek, bojtos kalapjukkal s fekete zekéjükkel, vigan élcelődtek a németre s vágytak szemben lenni a rácz lázadókkal. Ott volt Homoród-Almás, Karácsonfalva, Oklánd, Vargyas, Nagy-Ajta, Bölön termetes szép népe: egyenesek mint a fenyő, erősek mint a tölgy, arczuk színe élénken barnapiros, látszik, hogy tiszta havasi léget szívnak s üdítő kristály forrásviz italuk. Nagy számban jelent meg Etéd, Bözöd, Makfalva, Kibéd, Várad, Sófalva, a Fejérnyikó mellől: Siménfalva, Rugonfalva, Szent-Mihály, a Kis-Küküllő tájról Fiafalva, Székely-Keresztur, Ujszékel székelysége – szépen nyirt hajjal, pödrött bajuszszal; házi szöttes mellény s talpig magyaros viselet tette őket fel-tünővé, estve Kriza és Szentiváni népdalait énekelték:

Az én hazám Firtos alatt Énlaka,
Ott fejrlik rózsámak is szük laka stb.

Vagy: Erdővidék az én hazám,
Katonának szült az anyám, stb.

nappal pedig Kölcsey Hymnus-át s Vörösmarty Szózat-át szavalták. E népet jó kedvében teremtette Isten; nem szebb ennél Tell Vilmos svájci népe, nem hősiebb a francia Bretagne, és nem érdekesebbek a kies Provence lakói! Ezekből toborzotta a XII. zászlóalj bőseit, ezek közül egészítette ki magát az egy évi barczai alatt kétszer elfogyott XI-ik zászlóalj!

Ily néppel tartott gyűlést gf. Mikó, egy ezeréves székely nemzetség; nagy nevű utóda, kiben a korona bizott s kit a nép kedvelt. Ő volt a mérséklő, s az, aki a nagy testet mozgatta, Berzenczey László: szürke prémes köntösét s vörös zsinóros kalpagján a nagy fehér tollat meszsze lobogtatta a szél, derekán nehéz fringia lógott, verdesve tüzes barna paripája oldalát, melyen gyakran nyargalta be a tért, több helyen hevitő beszédekert tartva. Ott volt Csikszék élén derék kormánybiztosa Mikó Mihály s a nemesség közül: a Mikó, Sándor, Biális, Geréb, Csató, Zöld, Madár s más nemzetségek jelesbjei; Háromszék élén Berde Mózsza kormánybiztos, mellette gr. Mikes, gr. Kálnoki, b. Apor, b. Szentkereszti, Móricz, Horváth, Lázár, Szabó, Székely, Antos, Gyárfás, Cseh, Forró s más nagy nemzetségek; Udvarhelyszékről ifj. gr. Bethlen János kormánybiztossal: Cserey, Ugron, Pálffi, b. Orbán, Jakabházy, Sebessy, Szentkirályi, Gálffi, Török, Imre sat. Marosszékről: a gr. Lázár, gr. Teleki, gr. Bethlen, Szentiváni, Gál, Biró, Dózsa, Hajdu, Bereczki, Filep s más nemzetségek – az értelmiség, vitézség, nagybirtok, ős erő és természeti szép alkat képviselőit, a szabad székely nemzetet itt csaknem együtt látni gyönyör volt. A hölgyek is nagy számban s a férfikkal lelkesedésben versenyezve vettek részt. – Megjártam e sorokat s a négy nagy szék külön tanyahelyeit. Lelkem kéjjel tölt el e látványon!... Nem, nem Balázsfalván, s nem Nagy-Szebenben dől el végképen az erdélyi magyarság sorsa – gondolám s megnyugodtam rajta. A székcsoporthoz közepén emelkedett 4–5 öl magasságra a szónoki állvány (tribune), melyre körlépcső vitt fel s mely körül a gyűlés folyama alatt mi, Kossuth-huszárok állottunk őrt, fenntartva a rendet. Annyi izmos, jól alkotott férfit s szép embert a népből, oly válogatott, typicus alakot – színét javát egy egész nemzetnek – együtt ritkaság látni. E benyomás erős hatása ma is uralkodik rajtam, midőn annyi év után rá visszaemlékezem. Büszke voltam, hogy én is e népből való vagyok. Megköszöntem a sorsnak, hogy itt lehettem, nem gondolva arra, a mit nem sokára Szász-Régennél és Maros-Vásárhelyen meg kellett érnem, sem arra, hogy a megpróbáltatás után nem-

sokára el fog jöni a férfi [Bem], a ki saját lángeszével s jellemének nagysága által e roppant erőanyagot Magyarország szabadság ügyében bámulatos sikerrel fogja felhasználni tudni...

Az óra tizfelé járt, a tribüne körül a sokaság közt sűrű mozgás látszott, mint midőn belső ok a tó vizét nyugvásában megzavarja; örömszibaj és szájról szájra járó halk szóbeszéd adta hírül, hogy jó a kormányzó helyettes, mellette Berzenczey, Berde, Mikó s a többi kormányzóbiztosok, polgári urak és katonatisztek. Gróf Mikó a szószékre érve, néhány komoly szóval megnyitotta a gyűlést, elnöke megválasztására hívta fel azt, a mi az ő neve s egy dörgő éljen-kiáltással percz alatt megtörtént, ő arra jegyzőt kért fel s a gyűlést constituálnak jelentette ki. Felolvastatott a kir. kormányzékéi e tárgyú rendelet s annak értelmében a gyűlés tárgyai indítványok alakjában előadattak. Szólt hozzá Berde, gr. Bethlen, Gál János, Gál Dániel, Berzenczey s mások. Legelső gyűlési határozat volt az uralkodó felség iránti hűségeskü letétele, mit a katonaság és polgári rend saját tiszteivel együtt külön csapatokban fenhargon tett le, Dorschner csiki ezredes fejébe vörös csákót tettek, a tribünre vitték fel s három ujját égre emelve, tört magyarsággal mondta el az ezer meg ezernyi nép előtt esküjét a király, a haza és alkotmány hűségére, mit később ép ily nyilvánosan szeptett meg. 2.) A gyűlés oláh és szász hazánkfiaival kiáltvány alakjában tudatni határozta, hogy a székely nemzet a magyar királyhoz és alkotmányhoz hiv, a nem-magyar nemzetiségekhez testvéri vonzalommal viseltetik s jogaikat tiszteli, de megkívánja, hogy a szász és oláh nemzetiségek is hozzá hasonlérelemmel legyenek, az Unió-t és magyar kormányt ismerjék el, az országot pénzzel és katonával segítsék. 3.) A székelység harcot nem kezd s nem folytat, de a megyékben élő védtelen testvérei pusztulását hidegen el nem nézhetvén, azon esetre, ha ezen felhívásának sikere nem lenne: b. Vay kir. biztos októb. 15-ki rendelete folytán s a XXII-ik t. cz. értelmében meghatározta, hogy az egész székelység nemzeti honvédsereggé alakul, s addig is, míg az kellő módon megtörténhetnék, jelenleg az öt székely szék 19–40 éves fiaiból 12,000 főnyi tábor alakittassék, melynek már most fegyverrel bíró része használtassék veszélyben levő megyei vérrokonai, másik része a királyi szék, a haza és alkotmány, harmadik része nemzetőri zászlóaljakká alakulva s begyakorolva, a székely határoknak Moldva- és Oláhország felőli védelmezésére. Ezután kimondatott, hogy a székely honvéderő

egyelőre kir. biztos b. Vaynak mint polgári biztosnak és a székelyek közt működő kormánybiztosoknak, katonai tekintetben Zsombori László huszár-ezredesnek fővezénylete alá rendeltetik. A szebeni főhadvezérségtől függés megszüntetését szintén kimondotta. A kir. biztos felkérte a nem hazai katonaságnak az erdélyi részekből eltávolítására s Károly-Fejérvárba és a többi várakba megbízható fegyveres erő s főleg székely katonaság rendelésére. Az elnök e közzéadásokat a belügyminiszternek jelentvén: sürgősen kérte fel, hogy a kiindulandó csapatok élalma, zsoldja, fegyvere és lőszerszükségelele iránt lehetőségig haladék nélkül intézkedjék.

A gyűlés ez utolsó tárgyára nézve két ellentétes nézet forgott fenn a tanácskozások alatt, az egyik – egy e végre kinevezett bizottságnak nézete szerint, melyet Mikó Mihály és Berde Mózsza indokolva fejeztek ki – rögtön, készületlenül táborozásra indulni nem helyes, hanem minden szék lakóinak honában két hét alatt jól el kell készülni, zászlóaljakká alakulni, fegyvert és töltest szerezni s akkor a nagyobb négy székéből 4–4 ezer főnyi erővel Maros-Vásárhelyen megjelenni, a további működés iránya meghatározását a nemzeti fővezérségtől ott várva be. A másik nézet szerint a veszély nagysága miatt halogatásnak helye nem levén: a gyűlés tartozik életveszélyben levő véreinek úgy a mint teheti, rögtön segélyére sietni. Többen szólottak mellette és ellene; végre Berzenczey beszéde közben Maros-Vásárhelynek Urbán népe által megszállása, Küküllőmegyéből új gyilkosságok és rablások híre érkezővén, melyek később valótlannak bizonyultak: ez a gyűlést nyugodt hangulatában annyira megzavarta, az itt levő rokonok jaja és sirva esenkedése a sziveket annyira megráta, hogy a többség az azonnali kiindulást végzéssé emelte. Megyünk mind és azonnal! – kimondatott e vészteljes két szó, forrása kimondhatatlan szerencsétlenségnek, okozója a székely nemzet harci híre és becsületén ejtett érzékeny sebnek... Október 18-án megkezdődött a táboralakítás, rendezés, csapatvezérek és tisztok kinevezése, mozgósítás sat. Háromszéknek Donáth alezredes, Csik-Gyergyónak Dorschner ezredes, Udvarhelyszéknek Betzmann alezredes, Marosszéknek gr. Lázár Dénes lón vezérévé, fővezérré Zsombori László huszár ezredes kiáltatott ki. Éji 11-kor lett vége a vezérkari tanácskozásnak. 60,000 székelynek az ország védtelen pontjaira azonnali kiindítása lón fogatosítva, kik közül a maros- és udvarhelyszékieknek fegyvere és töltenye s az egész tábornak egy ágyuja sem volt. Ezen számba volt fölvéve a

Marosszékből gr. Lázár Dénes alatt a vajai rétre egybegyülni s le Radnóth felé működni elrendelt több ezer nemzetőr is, az aranyosszékiek s aját tüzhelyök védelmére otthon marasztatván. 19-én a kivonulás elkezdődött. Első állomás volt Székely-Keresztur, honnan három irányban oszoltak szét, egyik Segesvár-Medgyes felé, a városokat elkerülőleg, a másik a Marosvölgyön alá s a harmadik ki a Mezőség felé, Kolozs-Doboka és a többi veszélyezett megyékbe.